

20. Резник Ю.М. Культура как предмет изучения // Личность, культура, общество. – М., 2001. – Т. 3. – Вып. 7 и 8.
21. Серль Дж. Метафора // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 307-342.
22. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики. – К.: Основи, 1998. – 324 с.
23. Степанов Ю.С. Семиотика концептов // Антология “Семиотика”. – М.: Наука, 2001. – С. 603 – 612.
24. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 26 – 52.
25. Терехова Д.І. “Асоціативний гештальт” як інструмент структурування асоціативного поля // Проблеми зіставної семантики. Зб. наук. статей. Вип. 7. / Відп. ред. Кочерган М.П. – К.: Вид. Центр КНЛУ. – 2005. – С. 31– 35.
26. Толчєєва Т.С. Функціонально-семантичні особливості складних утворень з елементами -Looking, -Like (на матеріалі сучасної англійської й американської художньої прози): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / К., 2003. – 19 с.
27. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar.– Stanford: Stanford Univ. Press 1987. – Vol. 1.– Theoretical prerequisites.– 516 p.
28. Rosch E. Principles of Categorization // Cognition and Categorization. – N.J., 1978. – P. 17-48.

Шевелюк В.А.
Національний педагогічний
університет імені М.П.Драгоманова

КОНТРАСТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТОРИННОЇ СЕМАНТИКИ СОМАТИЗМІВ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗНАКАХ ІСПАНСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок з науковими завданнями. Проблема вторинних значень соматизмів у складі фразеологічних одиниць сягає концепції фразеологічного значення як комбінаторного щодо семантики компонентів, якими є слова, що підлягають різним семантичним трансформаціям у процесі фразеологізації [5, 357].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток семантики фразеологічних знаків може відбуватися різними шляхами, які продемонстровано в працях В. Телії, Ю. Апресяна, В. Маслової, В. Корнілова, К. Іванової та ін. На базі вільного словосполучення внаслідок його переносного вживання виникає так зване первинно-образне значення фразеологічної одиниці. Наступне значення породжується вже на основі повторного переосмислення значення фразеологічної одиниці і має назву **вторинно-образного значення**.

Вторинність фразеологічної номінації зумовлена здатністю семантичного змісту компонентів для виконання нового номінативного завдання. Ця вторинність опосередкована й мотивована, адже сигніфікат фразеологічних одиниць характеризується спрямованістю на компонент позначуваної дійсності тільки за спільної реалізації певного ряду одиниць. Цілісне узагальнено-переносне значення фразеологізмів мотивується на основі логіко-семіотичної ситуації, що потребує йменування як з широкими асоціаціями, так і з конкретним вторинно-образним значенням.

Мета статті – виявити й описати контрастивні особливості вторинної семантики соматизмів у фразеологічних знаках іспанської, української та російської мов.

Завдання:

- уточнити лінгвістичну сутність вторинної фразеологічної номінації;

- з'ясувати характер вторинних значень соматизмів як компонентів фразеологічних одиниць іспанської, української та російської мов;
- простежити процес виникнення полісемічних фразем із соматичним компонентом у зіставлюваних мовах;
- визначити специфіку розбіжностей міжмовної полісемії;
- охарактеризувати національні особливості концептуалізації соматизмів у зіставлюваних мовах.

Наукові результати. В іспанській, як і в українській та російській фразеології, виділяються два типи семантичної вмотивованості фразеологічних одиниць: 1) лексична, яка пов'язується зі з'ясуванням тотожності значення компонентів фразеологічних одиниць та ізоморфних щодо них слів і 2) глобальна, зумовлена метафорою, яка покладена в семантичну основу цих одиниць, причому глобальну вмотивованість може формувати процес змін у структурі значущих елементів компонента.

Метафора, яка є одним із головних засобів вторинної номінації, виникає на основі категоріального переосмислення вихідного значення поняття та опису його в інших категоріальних термінах. Загалом визнається, що чим більшою є семантична відстань між сигніфікатом назви, що переосмислюється (*tenor*, у термінах М. Річардса [2, 166]), та поняттям, яке використовується для переосмислення опису (*vehicle*), тим більш “живою” та образною є метафора.

Формування смислу вторинних найменувань триває в процесі переосмислення “первинного” значення слів. Метафора виступає як констатація властивості об'єкта на основі певної схожості з уже позначеним у переосмисленому значенні слова. Тут завжди можливий гіпотетичний домисел і переважає суб'єктивний погляд на дійсність. Тому метафора так широко експлуатується у кваліфікативно-оцінній діяльності свідомості. Техніка метафори – основний прийом вторинної номінації.

Для фразеологічних одиниць із соматичним компонентом більш властивий метафоричний тип фразеологічної вмотивованості, який засвідчує їх полісемію.

У діяхронічній перспективі полісемія – це результат розвитку значень слова, у синхронічному семасіологічному аспекті полісемія виступає як відношення множинності змістів та ідентичності висловів [10, 128]. Наприклад, ісп. *Con las manos en la masa* – *Спіймати когось зненацька під час крадіжки*. Ідентичне за образним і компонентним складом фразеологічне утворення вживається в іспанській мові ще з іншим значенням: *Estar con las manos en la masa* – букв. *Бути з руками в тісті “працювати над чимось конкретним”, “застати когось зненацька на місці злочину”*. Аналогічно в українській мові маємо полісемічні фразеологізми укр. *Спіймати на гарячому* та *Давати по руках*. Друге утворення містить соматизм, тимчасом як у першому прикладі спрацьовує образність та асоціації, пов'язані з діями людини, яку застали несподівано для неї. Тому перший приклад укр. *Спіймати на гарячому* моделює фреймову ситуацію, яка може виражати не тільки концепт крадіжки, а й інші неправомірні дії. Ісп. *Con las manos en la masa* звужує асоціації в напрямі конкретизації фреймової ситуації саме злочинних дій, на позначення якої вжито цю фразему. Більш точну міжмовну полісемію відображають фраземи ісп. *Estar con las manos en la masa* та укр. *Давати по руках*.

Полісемія є універсалією, що притаманна природній мові, а базові номінації на позначення частин тіла людини особливо до неї схильні [4, 32; 5, 55; 1, 26]. Вивчення зв'язків між значеннями полісемантичних фразеологізмів із соматичним компонентом, тобто встановлення типів полісемії в синхронічній та в діяхронічній перспективі, має

велике значення як для встановлення лексичних універсалій, так і для виявлення контрастивних особливостей.

Продемонструємо це на прикладах фразеологізмів із соматичними компонентами іспанської й української мов на позначення жестів і міміки.

Так, ісп. *Echar (una) mano* букв. “простягнути руку” є полісемічним і має значення 1) ловити, хапати і 2) допомагати; укр. *піднімати, підняти руку* так само є багатозначним: 1) намагатися вдарити когось і 2) вступати в боротьбу з кимсь. Вторинні значення є елементами вищого порядку, оскільки їх смисл є абстрактнішим, ніж у твірних. Такий процес утворення значень властивий саме для полісемії фразеологізмів. Розширення та збагачення фразеологічного фонду відбувається на базі наявних уже стійких фразеологічних одиниць за рахунок суто фразеологічних ресурсів мови, наприклад, ісп. *encogerse de hombros*, укр. *махнути рукою* і т.ін.

Можливість паралельної метафоризації, яка призводить до полісемії фразеологізмів, аргументує В. П. Жуков. На його думку, окремі значення полісемічного фразеологізму виникають щоразу на основі переосмислення, зумовленого актом метафоризації того самого змінного словосполучення. Внаслідок цього смислова структура багатозначного фразеологізму характеризується певною однорідністю, рівноцінністю своїх окремих значень, тому іноді важко або зовсім неможливо визначити, яке значення є основним, а яке похідним [6, 195-202].

Так, ісп. фразеологізм *perder la cabeza* букв. “втратити голову” має такі значення 1) змінити звичну поведінку і 2) з’їхати з глузду, які виражають різні поняття. Так саме український вислів *роззявляти, роззявити рота*, крім прямого значення, має таке розгалуження семантики: 1) дивуватися, здивуватися; 2) гаятися; задивлятися на щось. Цілком очевидно, що другі значення не могли виникнути з перших, і навпаки. Навіть слова, за допомогою яких тлумачаться ці значення (змінити – з’їхати, дивуватися – гаятися), мають різну предметно-логічну належність. І в іспанському, і в українському прикладах об’єктом метафоризації стали різні ознаки одного й того ж явища. Таким чином, скільки значень має фразеологізм, стільки й етапів переосмислення в кожному зі своїх значень він проходить.

За формально-семантичною співвіднесеністю (денотативно-сигніфікативною) фразеологічних знаків із соматичним компонентом нами було виявлено певні розбіжності в міжмовній полісемії, зокрема в таких випадках, якщо:

1) у вторинно-образній структурі іспанських фразеологізмів наявна метафорично маркована назва частини тіла, а в російській – образ – не-соматизм: Ісп. *Співати в руку* (зі значенням якісної відповідності, тобто те, що підходить, вписується), рос. *Петь под чью-то дудку*. В іспанській мові представлений образ-соматизм *рука* з лексичним варіантом *нігті* – *Quedarse soplando la mano (las unas)* – букв. *Дути собі на руки/нігті* “потерпіти невдачу, не досягти якоїсь мети”. В російській мові ідентичне значення представлено не-соматичним образом – рос. *Уйти не солоно хлебавши*;

2) ізоморфні образи в обох мовах співвіднесені з різними соматизмами: Ісп. *A mano salva* – букв. *Непошкодженою рукою* (пор. рос. відповідник *Слома голову*) на позначення людини, яка діє необачно, швидко, без будь-якої відповідальності, наражаючись на небезпеку. На позначення ситуації, коли людина у стані відчаю чи сильно жалкує за чимось або кимсь, в іспанській мові вживається фразеологізм *Moderse las manos* – букв. *Кусати руки*, якому в українській та російській мовах відповідає – *Кусати, кусать лікті/локти*. Ісп. *Dar cabezadas* – букв. *Нахилити голову, коли засинаєш*, *Dar una cabezada* – букв. *Зробити кивок* “заснути на мить” мають своїм відповідником російській образний

вислів *Клевать носом* (у цьому разі різні соматизми ісп. *cabeza* – рос. *нос* – лежать в основі маркування певного фізіологічного стану людини у зіставлених мовах). На позначення людини, що має чимало боргів, в іспанській мові вживається фразеологізм з соматизмом *оці*, на відміну від української та російської, в яких маємо – *вуха*: *Empenarse hasta los ojos* – букв. *Влізти в борги по самі очі*, укр. *Влізти в борги по самі вуха*.

3) **ізоморфні образи мають в одній із мов таке значення, яке відсутнє в іншій мові**: Ісп. *Pegarse los pies* – *Ноги не йдуть*, букв. *Ноги приклеюються*. В російській мові за спільної образності маємо лише значення *Ноги не несуть*. А дієслівна семантика лексем *клеїти*, *приклеїти* розкривається в компаративних фразеологізмах з іншою символікою й образністю, скажімо, рос. *Приклеился как банный лист*.

4) **подібна образність в іспанській та українській мовах представлена неідентичними реаліями зі спільним символічним і прагматичним навантаженням**: Ісп. *гвоздь на голове* – укр., рос. *Кілок/кол на голові теши*

5) **неповні формальні кореляції (з різним лексичним складом) з різною образністю представлені дещо подібними формами парадигм**: Ісп. *Quedarse boquiabierto*, букв. *Лишатися з відкритим ротом*, букв. *Здивуватися*, ісп. *Quedarse con los brazos cruzados* – *Лишатися зі схрещеними руками*, букв. *Ледарювати*. Пор., останній приклад з частковими відповідниками зіставлених мов, які мають подібну образність, а форму різну: рос. *Спустя рукава* містить соматизм, а укр. *Бити байдики* лише передбачає його імпліцитно.

6) **фразеологічні аналоги іспанської та української мов мають різну холонімічно-партитивну таксономію**: Ісп. *Знати як свої руки* (загальне поняття, ціле) – укр. *Знати як свої п'ять пальців* (семантично-диференційоване, розчленоване, частина) порізному представлені у зіставлених мовах. (Далі дивись пояснення цих контрастивних особливостей із залученням словникових дефініцій).

Фразеологізм, за М. Черкаським, у момент становлення має широку, нерозчленовану, дифузну семантику, яка, залежно від ситуації мовлення, розщеплюється й конкретизується [9, 35-52]. Тут слушною є думка М. Блека про те, що в момент виникнення фразеологізму, коли змінне словосполучення зазнає первинного метафоричного зсуву, його значення завжди конкретне [2]. Оскільки метафоризація завжди ситуативна, а дифузія, або широка семантика, формується в процесі історичного розвитку, вважаємо, що припущення М. Черкаського може пояснити сучасні семантичні процеси, що їх зазнають фразеологічні одиниці, мотивованість цілісного значення яких для сучасних носіїв мови втрачена. Цікаво, що деєтимологізований фразеологізм характеризується широкою можливістю його розуміння і використання в найрізноманітніших ситуаціях, а, отже, сприятливими передумовами до поступового, закріпленого вже усталеною практикою вжитку, збагачення його семантичного обсягу.

Лексико-семантична варіативність соматизмів, утворення полісемічних рядів є найвищим виявом впливу семантики соматичного компонента на утворення фразеологізмів. У фразеологічних знаках іспанської та української мов зустрічаються звороти метафоричного характеру, в значенні яких здійснюється актуалізація локаційних і анатомічних семантичних ознак соматизмів, порівн.: Ісп. *caérsele a alguien el alma a los pies* – букв. *душа в п'яти (упала)*, *con el rabo entre las piernas* – букв. *з хвостом між ногами*, *dar el pie y tomarse la mano* – букв. *дати ногу і взяти руку*; укр. *з голови до ніг*, *з голови до п'ят*, *рукою подати*, *під рукою*, *з-під самого носа*, *на пальцях порахувати*.

Отже, погоджуючись з тим, що універсальним є саме існування соматизмів, проте не можна говорити, що власне соматичні коди є універсальними, кожний з яких при збереженні деяких універсальних рис відрізняється національною своєрідністю.

Тотожність семантики соматизмів у складі фразеологізмів різних мов по-різному представлена у них як якісно, так і кількісно.

Хоча існування семантичних універсалій або семантичних процесів у сфері фразеології, спільних для різних у генетичному відношенні, які творять ідіоматичність, має цілком реальні підстави [4], **але концептуалізуються воно в різних мовах як близькоспоріднених, так і віддалених специфічно**, адже віддзеркалює культурно-національну самосвідомість, національний менталітет кожної лінгвокультурної спільноти.

Щодо різного ступеня конкретизації понять, то варто зробити уточнення: міжмовна асиметрія дуже часто виявляється не лише в тому, що одна мова покриває певний фрагмент семантичного простору за допомогою одного поняття (і відповідно – одного слова), а інша – за допомогою двох, трьох більше конкретних понять, а й у тому, що фокуси (центральні поняття) категорій цілком все ж не збігаються в обсягах значення.

І це твердження можна проілюструвати саме неоднаковістю концептуалізації так званих “простих” денотатів позначення частин тіла людини в іспанській та українській мовах.

Наприклад, укр. мовою цілком нормально сприймається фраза *В мене болить рука (нога)*, хоча засоби мови дозволяють висловитися точніше, вказавши, яка саме частина (кисть, передпліччя, плече або стопа, стегно, гомілка). Таке неточне позначення все ж не є порушенням норм української мови. Іспанська мова в цьому разі є більш конкретною і точною.

Спроби визначити на основі даних різних словників точні лексичні значення соматизмів *плече, рука і нога* в досліджуваних мовах засвідчили такі спостереження: як правило, будь-яка “національна логіка” не тільки не збігається з “логікою” іншої мови, але і не збігається з природничо-науковою “логікою” і, що є цікавим, часто суперечить самій собі.

О. О. Корнілов [7] наводить свої міркування щодо того, як словники тлумачать хоча б ці соматизми, і відзначає:

- а) розбіжності зі спеціальними термінами;
 - б) суперечності у повсякденній логіці мови:
- ПЛЕЧЕ – 1. Частина тулуба від шиї до руки.

2. (Анат.) Верхня частина руки до ліктьового суглоба.

Виходячи з таких тлумачень маємо розбіжності загальнозживаного значення і спеціального. Повсякденна мовна свідомість лексемою *плече* покриває (називає) фактично ключицю і плечовий суглоб.

РУКА – 1. Кожна з двох верхніх кінцівок людини від плечового суглоба до кінчиків пальців.

2. (Анат.) Та ж кінцівка від зап'ястя до кінчиків пальців; кисть.

Саме друге значення відповідає іспанському *mano*, але, як бачимо, власної номінації це значення не має, фактично однією номінацією позначаються два різні концепти.

НОГА – 1. Одна з двох нижніх кінцівок людини, а також одна з кінцівок птахів, деяких тварин.

З усіх трьох слів тільки лексема *нога* може бути використана як на позначення частини тіла людини, так і на позначення кінцівок птахів і тварин.

Наявність чіткого розмежування верхньої і нижньої частини кожної з кінцівок пояснюється з можливістю використання їх не тільки щодо людей, але й до тварин.

Іспансько-російський словник:

BRAZO – 1. Рука (від плеча до ліктя або від ліктя до кисті).

2. Плече (верхня частина руки до ліктя).

3. Передня нога, лапа в чотириногих.

У даних тлумаченнях очевидна невизначеність обсягу значення слова (див. *brazo* перше значення). У другому значенні маємо відповідність не в повсякденній мові, а відповідність спеціальному значенню слова (анатомічному терміну), оскільки “верхня частина руки до ліктя” – це спеціальне значення слова *плече*, а в повсякденній мові *плече* – це частина тіла від шиї до плечового суглоба.

Наприклад, з погляду абсолютної семантичної точності фрази іспанською мовою *de me la mano; el alumno levantó la mano* варто було б перекладати не як *дай мені руку; учень підняв руку*, а як *дай мені кисть руки; учень підняв кисть руки*.

Використання в подібних комунікативних ситуаціях різними мовами нерівноцінних за обсягом значень слів створює ілюзію їхньої семантичної тотожності. Насправді ж тотожними є їх синтаксичні й комунікативні функції, але аж ніяк не обсяги лексичного значення. У наведених прикладах для іспанської мовної свідомості фокусом категорії є концепт *la mano* (ісп.), тобто “назва нижніх частин кінцівок”, а в українській та російській мовах фокусами категорій є узагальнені недиференційовані концепти *рука, нога*. Назви фокусних категорій використовуються кожною з мов як соматичні компоненти фразеологізмів.

Мовний символізм уможливує розуміння помітних контурів чужої культури, і саме в мові індексується мережа культурних моделей цивілізації.

Наприклад, “ставлення американців до кориди як до жорстокого й несправедливого явища протиставляється ставленню до цього феномену іспанської культури з боку самих іспанців (для них кориди – символ тріумфу спритності й мистецтва над грубою силою, демонстрація мужності людини)” [7, 208]. “В іспанській культурі розбіжності між людиною і твариною є досить значними, ніж в американській культурі... В іспанській культурі людина не вважається фізично сильною, але вона є спритною і розумною. Бик сильний, але він не спритний і не розумний. В американській культурі людина розглядається як фізично сильна і бик теж. Бик розумний. Бикові властиві почуття болю, суму, жалості, ніжності... Бик заслуговує рівних шансів у бої... Ми можемо, отже, припустити, що частина складної форми, репрезентована биком, набуває іншої категоризації, іншого значення в американській культурі і що в цьому полягає джерело інформаційного незбігу” [цит. за: там само, 209].

Цікавими є й такі ситуації, які важко пояснити з позиції певної логіки, як-от: чому в багатьох мовах ідея невігластва пов’язується з деревом (як матеріалом) і відповідно з різними “дерев’яними” концептами. Хоча й тут така універсальність в різних мовах є відносною у тому смислі, що, по-перше, не всі пов’язані з деревом концепти різних мов мають цю конотацію, а по-друге, деякі “дерев’яні” концепти є навантаженими й іншими конотативними значеннями, які для носіїв чужих культур виявляються несподіваними. Тому фразеологізми з соматичним компонентом *голова* з однаковим значенням в зіставлених мовах все ж виявляються специфічними і вербалізуються дещо по-іншому: укр. *дубова голова* (асоціація з деревом), тоді як ісп. *la cabeza redonda* – кругла голова (в значенні – дурна голова). Внутрішня форма іспанської фраземи не збігається з внутрішньою формою українського вислову, оскільки іспанське *la madera* (дерево як матеріал) і *el roble* (дуб)

мають інші конотативні значення. MADERA (дерево як матеріал) – зі значенням “спритності, кмітливості” у фраземах, які не мають у своєму складі соматизмів: *ser de la mala madera, tener mala madera* – букв. “бути з поганого дерева, тобто бути лінивим”. На позначення *дуба* в іспанській мові вживаються три лексеми: 1) ENCINA – камінний дуб – не має конотацій, 2) ROBLE, на відміну від української мови, має позитивні конотації в цій ситуації і вживається на позначення здорової та сильної людини, 3) ALCORNOQUE (пробковий дуб) дорівнює значенню “тупий, дурний” з негативними конотаціями (див. *El es un pedazo de alcornoque* – букв. “він – кусок пробкового дубу” = “він дурний як пробка”). Як видно, центральним членом категорії, або центром прототипової моделі, є все-таки слово ROBLE, яке не має конотативного значення невігластва, тому іспанська мова не повторює внутрішню форму висловлень української мови з лексемою *дубовий*, що вживається у фраземах із соматичним компонентом, а при збереженні загальної семантики вживаються інші фраземи: укр. *дубова голова*, ісп. *la cabeza redonda*.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, міжмовна асиметрія виявляється, як правило, в тому, що ядерні категорії зіставлюваних фразеологічних знаків з соматичним компонентом цілком не збігаються в обсягах значення. І це підтверджено неоднаковістю концептуалізації соматизмів у вторинно-образному значенні фразем іспанської, української та російської мов.

Розбіжності в роботі логіко-понятійного компонента різних мовних свідомостей з концептуалізації певного фрагмента об’єктивного світу (часом несподівано) є підставою для більш глибокого зіставлення і реконструкції вторинно-образних фразеологічних номінацій. Розглянуті вище національні особливості концептуалізації соматизмів “плече”, “рука” і “нога” в зіставлюваних мовах стосувалися лише ступеня конкретизації кожного з них, але це не поодинокі потенційні відмінності в роботі національних мовних свідомостей.

Використана література:

1. *Бастриков А.В.* Проблема семантического анализа тематической группы слов // Значение и форма слова: Межвуз. сб.: Калинин гос. ун-т, Калинин, 1988. – С. 26-34.
2. *Блэк М.* Метафора // Теория метафоры: пер. с англ. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153-172.
3. *Вежбицкая А.* Понимание культур через посредство ключевых слов. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
4. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
5. *Горды М.* Типы вторичных значений соматизмов в составе фразеологических единиц (на материале русского и польского языков) // Slovo. Tekst. CZAS – VI. – Szczecin. – 2002. – С. 356-363.
6. *Жуков В.П.* О сопоставлении многозначности фразеологической единицы с многозначностью слова // Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц: Материалы межвузовского симпозиума. – Тула, 1968. – С. 195-202.
7. *Корнилов О.А.* Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
8. *Материнська О.В.* Зіставно-типологічні властивості полісемії (на прикладі найменувань частин тіла людини) // Нова філологія. Зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2005. – №1 (21). – С. 190-198.
9. *Черкасский М.А.* Опыт построения функциональной модели одной частной семиотической системы (пословицы, афоризмы) // Паремнологический сборник. Пословица. Загадка (Структура, смысл, текст). – М., 1978. – С. 35-52.
10. *Ogiu O.D.* Lexikologie der deutschen Sprache. – Vinniza: Nowa Knyha, 2003. – 416 s.